IQRO JURNALI / 2023
GUVOHNOMA № 060680
E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934
VOLUME 4, ISSUE 2, 2023

TALABALAR O‘QUV MOTIVATSIYASI MUAMMOSINING DOLZARBLIGI

Arziqulov O‘tkirbek Maxammatovich
Andijon davlat tibbiyot instituti
“O‘zbek tili va adabiyoti, tillar” kafedrasi o‘qituvchisi
АКТУАЛНОСТ ПРОБЛЕМЫ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ УЧАЩИХСЯ
Арзикулов Уткирбек Махамматович
Андижанский государственный медицинский институт
Преподавател кафедры” узбекский язык и литература, языки"
RELEVANCE OF THE PROBLEM OF STUDENT ACADEMIC MOTIVATION
Arzigulov Utkirbek Makhammatovich
Andijan State Medical Institute
Teacher of the Department " Uzbek language and literature, languaGES”
utkirbekarziqulov@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada tibbiyot oliygohi talabalari o‘quv motivatsiyasining namoyon bo‘lishini aktual tomonlari haqida mulohaza yuritiladi.

Kalit so‘zlar

motivatsiya, talaba, ta’lim, tibbiyot, o‘quv motivatsiyasi, kasbiy motivatsiya, motiv, maqsad, ehtiyoj, kasbiy tayyorgarlik.

Аннотатсия

В данной стате рассматриваются актуалные аспекты проявления учебной мотивации у студентов медицинского вуза.

Ключевые слова

мотивация, студент, образование, медицина, учебная мотивация, профессионалная мотивация, мотив, потребност, профессионалная подготовка

Annotation

This article discusses the actual aspects of the manifestation of educational motivation in students of a medical university.

Key words

motivation, student, education, medicine, educational motivation, professional motivation, motive, goal, need, professional training.

Kirish

Bugungi kunda mamlakatimizda uzluksiz ta’lim tizimining yuqori bosqichi bo‘lmish, oliy ta’lim tizimida bir qator tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Mustaqil fikrga ega va yuksak saviyali kadrlar tayyorlash masalasiga davlat siyosati darajasida ahamiyat qaratilmoqda. Sh.M.Mirziyoevning “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta’minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora tadbirlar to‘g‘risida”gi 2018-yil 5-iyundagi PQ-3775-son qarori aynan shu masalaga qaratilgandir [1]. Jumladan, tibbiyot oliy ta’lim muassalariga ko‘rsatilayotgan e’tiborni tasdiqi sifatida 09.07.2020 yil holatiga kelib, Respublikamizda faoliyat yuritayotgan davlat tibbiyot

VOLUME 4, ISSUE 2, 2023

oliygohlari soni 11 tani tashkil etganligi e'tiborga molikdir [7]. Ularda ko'plab bo'lg'usi shifokor o'g'il–qizlar ta'lim olyapti va ular bugungi Yangi O'zbekistonni qurishda o'zining bor kuchi hamda imkoniyatlarini safarbar qilgan holda, o'z hissalarini qo'shib kelmoqdalar.

Tibbiyot oliy o'quv yurtlari talabalari o'rtasida motivatsiyani o'rganishga qiziqish yuqori darajadagi ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lib, ushbu kasbni o'zlashtirishning murakkabligi bilan bog'liq muammolar ko'plab ilmiy-tadqiqot ishlarida qayd etilganligi ahamiyatlidir [4].

Tibbiyot oliy o'quv yurti talabalarining bilim olishi tibbiyot va umuman sog'liqni saqlashni rivojlantirishning muhim bosqichlaridan biridir. Bo'lajak shifokorlar orasida eng yuqori motivatsiya klinik bo'limlarning yuqori kurslarida o'qiyotganda, talaba kelajakdagi kasbiga "yaqinroq" bo'lganda kuzatiladi. Bu borada talabalar o'quv faoliyatiga ta'sir qilayotgan muammolar ham mavjuddir. Ulardan biri sifatida past darajali o'quv motivatsiyasini misol qilishimiz mumkin.

Shu o'rinda, "motivatsiya" tushunchasining psihologik mohiyatiga to'xtalib o'tsak, to'g'ri bo'ladi. Psixologiyada inson hulq-atvoridagi qo'zg'atuvchi holatlarni tasvirlash va tushuntirish uchun qo'llaniladigan tushunchalar orasida motivatsiya va motiv tushunchalari eng umumiy va asosiy bo'lib hisoblanadi.

Motivatsiya atamasi «motiv» atamasiga qaraganda kengroq tushunchaga ega. «Motivatsiya» - hozirgi zamon psixologiyasida hulq-atvorni determinatsiyalovchi omillardir. Bunga, xususan, ehtiyojlar, motivlar, maqsadlar, intilishlarni belgilovchi va hulq-atvor faolligini ma'lum darajada tutib turuvchi, rag'batlantiruvchi jarayon xususiyati sifatida ikkilangan ma'noda qo'llaniladi. Biz motivatsiya tushunchasini birinchi ma'noda qo'llaymiz. Demak, motivatsiya inson hulq-atvori, uning kelib chiqishi, yo'nalishi va faolligini tushuntirib beruvchi psixologik xususiyatga ega bo'lgan sabablar yig'indisi sifatida belgilash mumkin.

Motivatsiya – ehtiyoj yoki istak, stimullashtirilgan va yo'naltirilgan xulq - atvordir. "Motivlar – insonni u yoki bu faoliyat bilan shug'ullanishga majbur etuvchi ichki turtki kuchi"dir. Hozirgi zamon bixevioristlari stimulni tashqi qo'zg'atuvchi sifatida talqin qiladilar va organizmning ichki energiyasini faollashtiruvchi deb hisoblaydilar [2].

Har qanday kasbni egallash, nafaqat egallash, balki uni mahorat bilan amalga oshirishda faoliyatning barcha qonuniyatlari va mexanizmlari amal qiladi. Oddiygina biror kasb malakasini egallash uchun ham unga aloqador bo'lgan ma'lumotlarni eslab qolish va kerak bo'lganda yana esga tushirish orqali uni bajarish bo'lmay, balki ham ichki (psixik), ham tashqi (predmetga yo'naltirilgan) harakalarni ongli tarzda bajarish bilan bog'liq murakkab jarayonlar yotishini unutmaslik kerak. Lekin tibbiyot oliy o'quv yurti talabalarining insonlar salomatligini tiklash yoki tibbiy jihatdan yordamni adekvat tashkil etish bilan bog'liq faoliyatni amalga oshirishlariga majbur qilgan psixologik omillar - sabablar muhim bo'lib, bu sabablarni - faoliyat motivlari deb aytiladi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida birinchi o'rinda talabaga faqat ma'lum ko'nikma, bilim va malakalarni o'rgatish emas, balki ta'lim jarayonining natijasini aks ettiruvchi shaxsning xususiyatini va individualligini shakllantirish [5], shaxsning ehtiyojlari va motivlari tizimini ishlab chiqish zarur bo'lib, bu o'z navbatida ta'lim sifatining ko'rsatkichidir [6].

Tibbiyot oliy o'quv yurti talabalari [10] kelgusi kasbiy faoliyat motivatsiyasini shakllantirishning ilmiy yondashuviga binoan motivatsiyaning ichki salbiy ta'siri [8] va ijobiy ta'siri [9]ga oid ma'lumotlar mavjudligi mazkur maqolada ko'rilayotgan mavzunung naqadar muhim ekanligini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga kasbiy motivatsiyaning xususiyatlarini ochib beruvchi qarama-qarshi yondashuvlar ushbu yo'nalishda yangi tadqiqotlarni olib borishni talab qiladi. Yani, alohida jihati

bo‘lajak shifokorlarda talabalarning muvaffaqiyatiga qarab ichki va tashqi kasbiy motivatsiyaning o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash muammosini dolzarblashtiradi.

Motivatsiyaning ichki turida faoliyat shaxsning o‘zi uchun muhim bo‘ladi. Tashqi kasbiy motivatsiyada faoliyatning mazmuniga nisbatan boshqa tashqi ehtiyojlarning qondirilish istagi tushuniladi (ijtimoiy obro‘ - e'tibor, ish haqi va boshqalar), ular o‘z navbatida: tashqi ijobiy va tashqi salbiy turlarga bo‘linadi. Tashqi ijobiy motivlar, tashqi salbiy motivlarga qaraganda har tomonlama samaraliroq bo‘lishi shubhasizdir [2].

Bizga ma’lumki, talabalardagi o‘quv motivatsiyasi yondosh tushunchalardan bo‘lgan kasbiy motivatsiya bilan ham bog‘liq bo‘lib rivojlanadi. Ya’ni yuqori darajadagi o‘quv motivatsiyasi o‘z navbatida kasbiy motivatsion rivojlanishga xizmat qiladi.

Shaxsning kasbiy rivojlanishi muammosi zamonaviy ijtimoiy-madaniy sharoitda o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydi. Buning bir misoli etib insoniyat umri va hayoti uchun salbiy ta’sir qilgan koronavirus infektsiyasining asoratlarini bartaraf etishda tibbiyot sohasida raqobatbardosh yangi kasblar va mutaxassisliklarning paydo bo‘lishi zarurati ko‘rsatadi. Kasbning rivojlanish mantig‘i shundaki, u boshlanishida odamlarning ma'lum bir talablaridan paydo bo'ladi. Keyin amaliy tajribani yig‘ish va uni chuqur mulohaza qilish orqali amalga oshiriladi [2].

Psixologiyada shaxsning kasbiy motivatsiyasini o‘rganish, birinchi navbatda, motivatsiya psixologiyasining umumiy nazariy yondashuvlariga asoslangan; ikkinchidan, kasbiy va mehnat faoliyati nazariyalarining kontseptual mezonlariga asoslangan.

Adabiyotlar taxlili va metodologiya

Kasbiy motivatsiyani tushuntirishda xorij olimlari tomonidan quyidagi nazariyalar taqdim etilgan: F.Herzbergning ikki omil nazariyasi (1959); S.R.Alderferning ERG nazariyasi (1972); K.Levinning kutish nazariyasi (2001); A.Maslouning ehtiyojlar ierarxiyasi nazariyasi (2003); D.Mc.Clellandning orttirilgan ehtiyojlar nazariyasi (2007); D.Mc.Gregorning maqsadlarni belgilash nazariyasi (1985); J.S.Adamsning tenglik/adolat nazariyasi (1965) va boshqalar. Masalan, biogenetik nazariya namoyondasi Uilyam McDugall (1871-1938) motivatsiyaning irsiy (tabiatdan beriladigan) xususiyatga ega degan o‘z qarashini isbotlash uchun tug‘ma instinktlar masalalari bilan mazkur voqelikni bog‘lab tushuntirishga harakat qilgan.

Natijalar va muhokama

Shuni ta’kidlash kerakki, kasbiy motivatsiyaning xorijiy nazariyalari aksariyat holda boshqarish psixologiyasiga mos ravishda ishlab chiqilgan (Xekxauzen H.,2003; Kixler E., Roder K., 2003; Shults D., Shults S., 2003; Muchinski P., 2004; Nutten J., 2004; Ritchi Sh, Martin P., 2004), ya’ni, ularning ta’limotlari asosan sub'ekt tomonidan bevosita bajariladigan mehnat faoliyati va kasbiy majburiyatlarga tegishlidir.

Shahsning kasbiy motivatsiya darajasiga bir nechta tashqi va ichki ijtimoiy – psixologik omillar ta’sir ko‘rsatadi. Oliy o‘quv yurti talabalarida ham kasbiy motivatsiyaning turlicha bo‘lishi ham aynan yuqoridagi omillarga bog‘liq bo‘lishi mumkin. Ammo oliy o‘quv yurtiga qabul qilingan va kasbiy motivatsiya darajasi yuqori bo‘lgan talabalarda keyinchalik, yuqori bosqichlarga o‘tgan sari kasbiy motivatsiya darajasi birmuncha pasayish hollari uchraydi. [3].

A.K.Markova fikriga ko‘ra, ta’lim motivatsiyasi tarkibiga quyidagilar kiradi:

1) shaxsning hissiy namoyon bo‘lishiga asoslangan to‘g'ridan-to‘g'ri rag'batlantiruvchi motivlar;

2) umumiy bilimning va xususan, predmetning ahamiyatini tushunishga asoslangan o‘quv faoliyatining istiqbolli motivlari.

VOLUME 4, ISSUE 2, 2023

E.Yu.Patyaeva ta’lim motivatsiyasi o‘quv vaziyatlari asosida turlicha namoyon bo‘lishini ajratadi: berilgan ta'lim uchun motivatsiya; spontan o‘qitish motivatsiyasi; motivlar va his-tuyg'ular to‘qnashuvi sharoitida qaror qabul qilish; o‘z pozitsiyasini shakllantirish, uni asoslash va himoya qilish, turli pozitsiyalarni hisobga olgan holda qaror qabul qilish, harakat qilish qobiliyatini o‘z ichiga olgan o‘quv faoliyati motivatsiyasi va boshqalar [14].

Oliy o‘quv yurtlari talabalarining ta'lim motivatsiyasi muammosini qarasak, mazkur muammoning ko‘p o‘rganilgan jihatlari quyidagilardir: B.G.Ananiev, T.A.Matis, V.A.Yakunin va boshqalar talabalarning motivatsion sohasi tuzilishidagi aloqa motivatsiyasining o‘rnini; M.I.Dyachenko, L.A.Kandibovich, S.L.Kandibovich, L.F.Jeleznyak va boshqalar ta'lim samaradorligi va kelajakdagi kasb talablariga muvofiq ijtimoiy qadriyat motivlarini rivojlantirish o‘rtasidagi bog'liqlikni; S.V.Bobrovitskaya, A.N.Pechnikov, G.A.Muxina, M.V.Vovchik-Blakitnaya va boshqalar o‘qish jarayonida motivlarning o‘zgarishi dinamikasini; A.A.Rean, V.A.Yakunin, N.I.Meshkov va boshqalar talabalarning turli o‘quv fanlariga munosabatini; I.R.Altunina, R.I.Tsvetkova, R.S.Nemov va boshqalar talabalarning xulq-atvoriga, o‘quv va kasbiy faoliyatiga ta'sir etuvchi motivatsion omillar va mexanizmlarni; P.S.Vaysman, O.N.Arestov, P.R.Bibrich, M.G.Rogov va boshqalar o‘quv jarayonida yutuq motivining rolini; S.A.Gaponova, E.P.Ilin va boshqalar kursantlarni tayyorlash jarayonini motivatsion qo‘llab-quvvatlash masalalarini ilmiy tadqiq etganlar.

E.P.Ilinning ta’kidlashicha, institutga kirish, ta’lim olish sabablarini aniqlash amaliy ahamiyatga ega, yani – bu hozirgi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy sharoitlar bilan belgilanadi. Muallifning ta’kidlashicha, shunga qaramay, ijtimoiy-hayotning boshqa ko‘rinishlarida o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydigan doimiy ravishda namoyon bo‘ladigan motivlarni ajratib ko‘rsatish mumkin.

E.P.Ilinn bu borada qizlar va o‘g‘il bolalarda motivlarning ahamiyatidagi farqlarni ta’kidlaydi: qizlar ko‘pincha kasbning katta ijtimoiy ahamiyatini, uni qo‘llash doirasining kengligini, yirik shaharlarda va ilmiy markazlarda ishlash imkoniyatini, talabalarning badiiy havaskorlik faoliyatida ishtirok etish istagini va kasbning yaxshi moddiy ta'minlanganligini inobatga olishlari [12], lekin bizning mentalitetimizda qizlarga ko‘proq kasb bo‘yicha topiladigan ishning o‘zi yashab turgan mintaqada ish topishning osonligi, qulayligi, yaxshi moddiy ta'minlanganligi, o‘zi yashab turgan oilaning ijtimoiy muhitiga mos kelishi asosiy ahamiyat kasb etadi. Boshqa tomondan, yigitlar ko‘pincha tanlangan kasbi ularning qiziqishlari va moyilliklariga, oilaviy an'analarga ham mos kelishi muhimdir.

M.V.Gamezo, E.A.Petrova, L.M.Orlovaning ta’kidlashicha, talabalarning o‘qitish motivlari bevosita kasbiy tayyorgarlik sifati shakllanishiga ta’sir qiladi. Ular: shaxsiy obro‘- e’tibor motivi, mavqeni saqlash va ko‘tarish motivi, o‘zini o‘zi anglash motivi, tasdiqlash, moddiy motivlar va boshqalar [11].

Xulosa

1. Talabalar institutga nima uchun va nima sabab kirganliklarini imkon qadar erta tushunishlari, ushbu harakatning muhimligini anglab etishlari va yanada muvaffaqiyatli o‘qishga harakat qilishlari uchun ularning o‘quv faoliyatida pragmatik va rag‘batlantiruvchi motivlarning ahamiyatini baholash zarur.
2. Institutda quyidagi yo‘nalishlarga e’tibor berish muhim bo‘ladi:

a) talabalar bilan ishlash (talabalarga kerakli mutaxassislar haqida ma'lumot berish, kasbiy yo‘nalishni shakllantirish, ta'lim faoliyati uchun muhim motivlarni va o‘qishga ongli qiziqishni shakllantirish, ijtimoiy va kasbiy mavqeini aniqlashga yordam berish va boshqalar);
b) o‘qituvchilar bilan ishlashning ijtimoiy - pedagogik dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish, ijtimoiy-pedagogik yordam berish, o‘quv jarayonini tashkil etishda uslubiy yordam berish va boshqalar;
s) ota-onalar bilan ishlash (ularga farzandlari o‘qishlarida qanday yordam berishni o‘rgatish va boshqalar.
3. Tibbiy yo‘nalish maskanlarining yetakchi mutaxassislari, shuningdek, oliy o‘quv yurtlari o‘qituvchilari tomonidan elektiv kurslarni joriy etish;
4. Turli treninglar, tanlovlar, loyihalar va boshqalarni tashkil etish va o‘tkazish;
5. Fan va kompleks olimpiadalarni tashkil etish, unda turli mutaxassislik va kurs talabalari imkon qadar ko‘proq jalb etilish maqsadlidir.

Ushbu tavsiyalarni amalga oshirishda talabalarning ta’lim motivatsiyasini oshirishdagi qiyinchiliklar va muammolar to‘g'risida o‘rganish natijasida olingan ma’lumotlar dolzarb bo‘ladi.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ш.М.Мирзиёевнинг “Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда оширилаётган кенг қамровли ислоҳотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора – тадбирлар тўғрисида” ги 05.06.2018 йилдаги ПҚ – 3775 –сонли Қарори //http://lex.uz.
2. Каримова В.М., Акрамова Ф.А. ва бошқалар. Психология. Дарслик. - Т.: ТДИУ, 2012. - 387 б.
3. Б.А.Рахимов. Психология фанида талабалар касбий мотивациясини ўрганишга қаратилган тадқиқотлар таҳлили // “Ёшлар манавиятини юксалтириш, уларнинг бўш вақтини мазмунли ташкил этиш масалалари” мавзусидаги Республика илмий-амалий семинари материаллари. Тошкент-2020. 84-85 б.
4. Башмаков О.А., Петросов С.Н., Гурдус В.О., Соловев В.В. Профессионалная деятелност современного врача: ее особенности и мотивация // Вестник Всероссийского общества спесиалистов по медикосоциалной экспертизе, реабилитации и реабилитационной индустрии. – 2014. – № 2. – С. 90-94.
5. Долганов Д.Н., Законнова Л.И., Седовских М.Е. Мотивационная готовност и отношение студентов технического ВУЗа к осуществлению научно-иссследовательской деятелности // Вестник Кузбасского государственного технического университета. – 2015. – № 3(109). – С.172-181.
6. Черных А.В., Косянчук Н.М. Динамика учебно-профессионалной мотивации студентов-медиков // Педагогическое мастерство и педагогические технологии. – 2015. – № 3 (5). – С. 123-125.
7. https://oliygoh.uz/post/тиббиёт-соҳасидаги-олий-талим-муассасалари
8. Ковалевская А. В. Влияние учебной мотивации на успеваемост подростков // Научно-методический электронный журнал «Кон-септ». – 2015. – № С1. – С. 126–130. – УРЛ: http://e-koncept.ru/2015/75026.htm.
9. Соловев В.Н. Влияние адаптации и мотивации учебной деятелности на успеваемост студентов // Фундаменталные исследования. – 2004. – № 5. – С. 81-83.

VOLUME 4, ISSUE 2, 2023

10. Лускова Л.Н., Русина Н.А. Исследование факторов, влияющих на учебную мотивацию студентов медицинского вуза // Медицинская психология в России: электрон. науч. журн. – 2012. – № 1. УРЛ: http://medpsy.ru (дата обращения: 12.07.2018).
11. Ковалев В.И. Мотивы поведения и деятелности. М., 1988.
12. Илин Е.П. Мотивация и мотивы. СПб.: Питер, 2002.
13. Маркова А.К. Формирование мотивации учения / А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов. М.: Просвещение, 1990.
14. Патяева Е.Ю. Мотивация учения: заданное, стихийное и самоопределяемое учение. Современная психология мотивации/ под ред Д.А. Леонтева. М.: Смысл, 2002. 343 с. С.289-314.

WORDLY
KNOWLEDGE